

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XXVIII

NeŖir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail. E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXVIII

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŖOĐLU'na

ARMAĐAN - IV

İstanbul - 2006

BEHÇET NECATİGİL ŞİİRİNDE ‘ÇOCUK VE ÇOCUKLUK’*

*Rahim TARIM***

I. Giriş

Çocukluk, insanoğlunun doğumdan itibaren ergenliğe kadar geçirdiği bir yaşam sürecidir. İnsanda zihinsel ve duygusal bilginin oluştuğu ve geliştiği bir dönem olarak çocukluk, üzerinde psikolojik çalışmaların hâlâ sürdürüldüğü, çekiciliğini yitirmemiş bir alandır.

Edebiyat alanında ise, çocukluk konusunda yapılan çalışmalar maalesef yetersizdir. Sanatsal yaratım sürecinde çocukluğun oynadığı rolün gösterilmesinden çok, sanatçının ve çevresinin ifadelerine dayanılarak verilen yargılar da -biyografisi hakkında doğru bilgiler içerse bile- sanat eserini çözümleme noktasında yüzeysel kalmaktadır.

Necatigil üzerine bugüne değin yapılan çalışmalara baktığımızda da, şairin biyografisi konusunda en sığ bölümün çocukluk dönemi olduğu görülür.¹ Bu konuda, şair hakkında yapılan çalışmalar sırasında saygıdeğer eşlerinin tanıklığına dayalı röportajlar,² kızı Sayın Ayşe Sarısayın’ın babası hakkında

* Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Merkezi’nce 27 Nisan 2005 tarihinde düzenlenen “Asfalt Ovalarda Yürüyen Abdal: Behçet Necatigil” Sempozyumu’nda sunulan bildiri metnidir.

** Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

1 Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 3-5.

2 Gonca Gökalp, “Behçet Necatigil Şiirlerinde Aile”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1992, s. 94. (Şairin eşi Sayın Huriye Necatigil ile 26 Temmuz 1991 tarihinde Silivri’de yapılan özel görüşme.)

yazmış oldukları bir kitap³ ve nihayet kendi hakkında konuşmayı sevmeyen şairimizle yapılan çeşitli konuşmalar sırasında 'arada' bizzat söyledikleri dışında elimizde bilgi yoktur. Bu çalışmalarını küçümsediğim sanılmasın; ancak, "Edebiyat tarihine kalacak belge, pek çok onaylamaları gerektirir. Tek başına sanatın sözleri yetmez"⁴ diyor Necatigil... Sadece sanatın dedikleri mi, ya sanatın ya da tanıkların?

Bu tür soru ve sorunları sanatçılar üzerinde biyografik çalışmalar yapanlara bırakıp konumuza dönmek istiyorum. Çünkü, bu yazının amacı, Necatigil'in şiirlerindeki çocuk ve çocukluğun onun biyografisine ışık tutmak değil; konuyla ilgili şiirlerinin sanatsal yaratımda oynadığı rolü gösterebilmektir. Bu arada, şairin yaşamıyla koşutluk gösteren noktalara çekilecek dikkat ise yine biyografik çalışma yapanlar veya yapmak isteyenlerin yorumlarına bırakılacaktır.

Konuya estetik ve psikolojik açıdan yaklaşıldığında sanatsal yaratımda çocukluğun önemi daha iyi belirlenebilir. Suut Kemal Yetkin, her türlü algılara açık olan çocukluk dönemini, bir tür "hipnoz"a benzetir:

"Çocuğun ilk yılları, yapay uykuya, yani hipnoza benzer. Çocuk bu yıllarda, isteklerine, eğilimlerine karşı koyan etkilere açıktır. Bundan da çocuğun ve ergenin hiç anımsamadığı iç çatışmalar; duygu sarsılmaları meydana gelir ki, bunlar bilmeden yaptığı her işe karışır. Toplumun çocukluktan başlayarak, her birimizin bilinç dışına ittiği arkaik bir ruhsallığın ifadesi olan ilkel eğilimleri insan bıraktığı halde, onları bütünüyle yok edemediği bir gerçektir."⁵

Çocukluk döneminin, insanlığın ilkel dönemlerinin bilinçdışına itilmiş yönleriyle ilgisine T. S. Eliot da değinmiştir. Eliot'a göre şair, "geleceğe doğru yol alırken" insanlığın karanlık dönemleriyle olan ilişkisini de korumaktadır:

3 Ayşe Sarısayın, *Çok Şey Yarım Hâlâ (Ayşe Sarısayın Babası, Behçet Necatigil'i Anlatıyor)*, Yapı Kredi, İstanbul 2001, 152 s.

4 *Bile / Yazdı*, Ada Yay., İstanbul 1979, s. 71.

5 Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1979, s. 14.

"... Sanatkâr çağdaşlarından hem daha medeni, hem daha ilkeldir...
 (...) İlkel insanın mantık öncesi düşüncesi medeni insanda devam
 etmektedir. Bunu gören ve gösterebilenler ancak şairlerdir."⁶

Peki ama bir sanatçı olarak şairler bunu nasıl başarmaktadırlar? Bunun çocuklukla ilişkisi nasıl kurulabilir? Şimdi bunları görelim:

Sanatın temelinde yaratıcılık vardır. Yaratıcılık ise hayalgücüne dayanır. İmgeler de hayalgücünün ürünüdür ve hayalgücünün etkin kullanımından doğarlar. Bu noktada, psikanalistler, doğuştan gelen yeteneklerle ve özellikle çocukluk döneminde alınan etkiler üzerinde önemle dururlar. Çocukluk döneminde kazanılan ama ileriki yaşlarda kaybedilen "fotoğrafik hayalgücü / eidetic imagery"nden söz eden Wellek-Warren'e göre, bu özelliği kaybetmeyen istisnalar sanatçılardır.⁷

Çocukluk dönemindeki algılar, bireyin yetişkinlik döneminin bir belirleyicisi olduğu gibi sanatçı kimliğinin oluşumunda da etkin roller üstlenirler. Bu dönemdeki algılar; yani acılar, sevinçler, kayıplar gibi yaşantılar bilinçaltında "endocept"lere dönüşür. Kavramı ortaya atan Silvano Arieti'ye göre endoceptler ve bunlara ilişkin ilk deneyimler çocukluğun 2-4. yaşları arasında kazanılmaktadır.⁸

Duyarlılığın oluşumu da diyebileceğimiz bu endoceptler, sanat alanında kendilerini gösterme olanağı bulurlar. Endoceptlerin dışavurumu, edebiyat alanında dil ve sözcükler aracılığıyla olur. Ayrıca, endoceptlerin "sembol, eylem, belirgin duygular, imgeler, rüya, fantezi ve gündüz düşlerine dönüşmeleri de mümkündür."⁹

6 R. Wellek-A. Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çev. A. Edip Yüksel, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1983, s. 107.

7 "... bununla beraber bazı yazarlar (biz buna sanatçı diyelim. R.T.), çocuklar arasında çok görülen ve daha büyük yaşlarda pek rastlanmayan "fotoğrafik hayal gücüne (eidetic imagery) sahiptir; (...) Erich Jeansch'e göre, bu, sanatkârın düşünceleri ile duygularını özel bir tarzda birleştirebilme kabiliyetidir. O, insan ırkının eski bir özelliğini muhafaza etmiş ve geliştirmiştir: Bu, duymak ve hatta düşünceleri görebilmek kabiliyetidir." R. Wellek-A. Warren; a.g.e., s. 106.

8 Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki, İstanbul 2004, s. 153.

9 A.g.e., s. 154.

Silvano Arieti, ayrıca empati kurabilmenin de kişilerin birbirlerini bu endocept/ler düzleminde anlayabilmelerine bağlı olduğunu söylemektedir.¹⁰ Arieti'nin empatiden kastettiği şeyle Necatigil'in "yaşantı birliği" dediği şey aynıdır.¹¹

İşte, Behçet Necatigil'in:

*Şimdi hangi kitaplardan
Öğreneceksiniz onu,
Gelmiyorsa bazı şeyler
Çocukluktan geçerek.* (Küskün Yolcunun Türküsü)

derken sözünü ettiği düzlem budur. Yaşantı birliği kurabilmenin yolu, çocukluktan geçen bu endoceptleri açımlayıp kavrayabilmekten geçer. Necatigil'in özellikle üzerinde durduğu bu düşünceye *Kaynar Kazan Temmuz* adlı şiirde de rastlarız:

*"Hava mı aldığın, girdiğin deniz mi
Geri geri ayaklar
Ah, her şey çocukluktan gelmeli!"*

II. Kaybedilmiş Cennet: Çocukluk...

Yukarıda, insanlığın karanlık dönemlerine ilişkin düşünce yapısının uygar insanda sürdüğünü ve bunu farkedip sergileme gücüne de sadece sanatçıların sahip olduğu yolunda T. S. Eliot'ın sözlerine yer vermiştik.

Bu karanlık dönemlere ilişkin düşünce ve inançlardan biri de mitoslardır. Mitoslar kökleri insanlık tarihinin karanlık geçmişine dayalı inanç kalıplarıdır. Psikolog ve antropologlar dinsel güçlerini yitirseler de mitosların etkilerinin günümüzde de sürdüğünü söylemektedirler. Bu mitosların etkilerinin en sık görüldüğü alan ise edebiyattır.¹²

10 A.g.e., s. 154.

11 Bu konuda ayrıca bkz. Rahim Tarım, *Kültür, Dil, Kimlik: Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası*, 2.bs., Özgür, İstanbul 2005, s. 327.

12 Mitoslar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mircae Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi, İstanbul 1993.

Berna Moran, bir incelemesinde geçmişten günümüze insanlığın sürekli geçmişte kalmış mutlu dönemlerin özlemini duyduğundan söz eder. Moran'a göre, bu 'mutlu / altın çağ' arayışı geçmiş uygarlıkların tümünde vardır. Özellikle, Batı kültüründe bu arayışın kökleri Arcadia söylencesine dayanmaktadır ve Batı edebiyatında bu tema birçok yapıtta rastlanmaktadır. Bu mitos, kaybedilmiş, yitirilmiş cennet bahçesi veya kısaca 'yitik cennet / paradise lost' olarak da anılmaktadır.¹³

Kültürel ve tarihsel anlamda olmasa bile, biyolojik gelişime koşut olarak yavaş yavaş değişen algılarla her şeyin çok farklı görüldüğü büyütlü atmosferiyle çocukluk da 'yitik cennet' mitosunu içinde rahatlıkla değerlendirilebilir.

Şiiri bir 'yaradılış, çocukluktan gelen bir bakış açısı' olarak nitelendiren¹⁴ Behçet Necatigil de bir şiirinde kendinden önce birçok şairin bu konuya eğildiklerini şöyle dile getirir:

*'Çocukluğum, çocukluğum,
Ah o cennet ülke
Bir daha ele geçse!'
Dediklerini duydum.*

(Ekmek Kıvrımları)

Çocukluk dönemi ve bu dönemde edinilen yaşantılar yaşam boyu insanın peşini bırakmaz. Yetişkinlik döneminde çevreyle girilen ilişkilerde de çocukluk yıllarının izleri belirleyici rol oynar. Ancak, çevreyle ilişkimiz çoğunlukla takındığımız maskeler ardında gizlenir.¹⁵ Libidonun baskısıyla çoğu kez, çocukluktan gelen ve yetişkin bireyler olarak bizleri belirleyen noktaları genel-

13 Berna Moran; *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 90-91; Berna Moran, *Aşk-ı Memnu* adlı romanı bağlamında değindiği bu mitosa yönelmede Halid Ziya Uşaklıgil'in bilinçli olmadığını da söyler ki bizim açımızdan bu bilgi de son derece önemlidir.

14 "... Bütün algılar, benim prizmamda biçim değiştirir, kendi dünya ve hayat görüşüme uygun değişik görünümlere bürünür. İnsan çok etkilendiği, ürktüğü, şaşırıldığı şeylere bile, az sonra tekrar başlayınca, yabancılaşıyor, hissizleşiyor. Kelimeler, kelime hazinesi ise, şaire, *değişmeyen bir mizaçta* her zaman yenileşme sağlar. Şiir her şeyden önce *yaradılıştır; çocukluğumuzdan bu yana bizi yoğurmuş, kalıplaştırmış bir bakış açısı, bir aspekttir.* Dış dünyadan, çevreden yansıyan her günışığı, bizde yeni bir direnmeye sebep olur." Bkz. *Düzyazılar II*, Yapı Kredi, İstanbul 1999, s. 115.

15 "... Bir sanat eseri yazarının gerçek hayatından ziyade, onun 'rüya'sını belirtebilir ya da arkasında gerçek şahsiyetinin saklandığı bir 'maske' ya da 'karşı-kişilik' ve nihayet yazarın kaçmak istediği bir hayatın aynası olabilir." R. Welles-A. Warren, a.g.e., 98.

likle gizler, göstermemeye çalışırız ama çocukluk 'betonlarda donmuş çakıl taşı' gibi belleğimizde bir yerlerde durmaktadır:

*"Donarken ellerinde kıvrılır mask çevrenin
Sürer ölümlere dek alçısız yüz çırpınışı
Bırakmaz kurtulsun potreller sağlam
Çocukluk betonlarda donmuş güzel çakıl taşı" (Mask, Maske)*

Çocukluğu 'betonlarda donmuş güzel çakıl taşı' gibi tutan aynı günleri belleğimize işleyen ise anılardır. Estetik heyecanın oluşumunda çocukluk anılarının önemi üzerinde duran Suut Kemal Yetkin, 'düşler ve heyecanlar kaynağı' olarak nitelediği çocukluğun 'bilinçdışıyla ilgili duygusal bir sermaye' olduğunu söyler. Ancak, alımlayıcı olarak duyulan estetik heyecan çocuklukta duyulan heyecanı anıştırsa da onunla aynı değildir:

"Estetik heyecanın doğuşunda özellikle çocukluk anılarının da önemi üzerinde durmak isterim. Bu sorun üzerinde ilk kez durarak «dehâ, çocukluğu yaşamaktan başka bir şey değildir» diyen Charles Baudelaire ile İngiliz şairi Wordsworth olmuştur. Bu *affectif* anın bilinçdışı olduğunu belirtmek gerekir. Bir düşünceyi anımsadığımız gibi, çocukken duyduğumuz bir heyecanı da yıllar sonra anımsayabilir, yani yaşayabilir miyiz? Bu soruya evet diyen, hayır diyen ünlü psikologlar var. Bir daha dönmeyecek olan çocuklukta duyduğumuz bir heyecanı yeniden yaşamamıza fırsat veren şeyi sevmemizden, beğenmemizden daha doğal bir şey mi olur? Çocukluğun düşler ve heyecanlar kaynağı, *affectif* bir sermaye olduğu, bunların seyrine daldığımız sanat eseri vesilesiyle yeniden yaşadığımız bir gerçektir. Bununla birlikte estetik heyecan çocukluğun büyüdü dünyasında duyulmuş olan bir heyecanın doğmasına yol açacağına inanmak oldukça güçtür. Bu heyecanın kaynakları daha uzaklarda, insan yaşamının esrarında, özlemi ve sevinci biribiriyile uzlaştıran bir kalbin metafizik diyeceğimiz sırrında aranmalıdır."¹⁶

16 Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1979, s. 50.

Behçet Necatigil, de düzyazılarında anıların öneminden söz ederken, anıları çocuklukla bir tutması tesadüf değildir:

"... Oysa acıların uzağında tutmak gerekirdi çocukları. Artık yetim yoksul kaldıklarını daha şimdiden duyurmamak gerekirdi. Yaşlı başlı, görmüş geçirmiş oldukları için serinkanlı olmaları gerekli yaşayanların arasında, gidenin kendilerinden neler götürdüğünü tam anlayamadan, ürkmüş tedirgin dolaşır bu çocuklar. Anılar yani."¹⁷

Yine, yukarıda ilk kıt'ası verilen *Ekmek Kırıntıları* adlı şiirinin devamında Necatigil, bir daha ele geçmeyecek bu 'cennet ülke'nin aslında kaybedilmediğini, anılarda yaşamaya devam ettiğini ise şöyle dile getirir:

Kaybedilmemiş ki

Hâtıralar sağolsun!

Işıkları yandıkça

Yeri belli çocukluğun.

(*Ekmek Kırıntıları*)

İçerde adlı şiirinde de benzer düşüncelere yer verilir:

"Yaşlanmak, o her şeyin biraz biraz yettiği --

Anılar yerini tutuyor. Ben bu oyunu küçükken de görmüştüm:

Çoklarını kovalıyor, birini tutuyor.

(.....)

İnsan kimi gemileri ne de çabuk unutuyor

Binmiştik sözde,

Bir çocukluk yatıyor

Battığı yerde."

Elbette, yaşanan her ân, bellekte tutulamaz. Freud'un öğrencisi Theodor Reik, bellek (hafıza) ile anıyı (hatırayı) birbirinden ayırır. Bellek (Gedächtnis) izlenimleri korurken, anı (Erinnerung) onları fragmanter hale getirir, ayıklar.¹⁸ Necatigil'in 'Çoklarını kovuyor, birini tutuyor' derken kastettiği bu olabilir. Çünkü, *Uykusuz Gecede Dörtlükler* adlı şiirde şairin sözünü ettiği,

17 Behçet Necatigil, "Alangu'nun Yolu", *Düzyazılar I*, 2. bs., Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 138.

18 Walter Benjamin, *Son Bakışta Aşk*, Haz. Nurdan Gürbilek, 2.bs., Metis, İstanbul 1995, s. 120, 121; ayrıca, bkz. Tarım, a.g.e., 221-229.

çocukluğuyla ilgili anılar da böyle 'parça parça' ve 'bağıntısız' olarak 'bir araya' gelmişlerdir:

*"Hikâye? Hayır!
Parça parça hikâyeler belki
Bağıntısız hâtıralar
Bir araya geldi.
Bir köy anızlar kesmiş tabanlarımı,
Şehirlere getirildim sonra."*

Ayrıca, şair, yaşanmışlıkla anılar arasındaki ilişkiye değindiği "Hayal ve Yaşanan" adlı yazısında da, yaşananların 'hatıra olunca yaşandığı ânın özelliklerini tam olarak' koruyamayacağını söyler:

"Hatıraların yani yaşanmışın payı. Batık bir şeyin su altında zamanla geçirdiği değişimi düşünün! Biçimi ağırlığı, rengi gittikçe başkalaşır. Hayal de, hatıra da su altında birer eşya gibidir. Hayal yaklaşmadığı, hatıra ayrıldığı, koptuğu için, ikisi de gerçeğe bir hayli uzak. Her hatıra bir hayaldir. Hiçbir olay, yaşandığı ânın niteliklerini tam olarak devam ettiremez hatıra olunca. Hatıra geride kalmıştır da hayal ilerdedir diyebilir miyiz? Kuvvete bakar. Hatıra ileri geçer hayal geride kalır, olur ya! Ayakta tutan dinç hatıraları sönlük, cılız, ümitsiz hayallerden yeğ görüyorum."¹⁹

Anılar da insanın belleğinde birdenbire canlanmaz. Nasıl yazarsınız sorusuna verdiği yanıtta Necatigil şöyle diyor: "Her şiir bende bir dış etkenle başlar. Küçük bir vesile sizde birikmiş çok kere farkına varmadığımız algıları bilinç düzeyine çıkarır. Bu, kuyuya düşen bir taşın suda halka halka kıpırtılar yaratmasına benzer."²⁰ İşte, bazan sokakta veya bakkalda tesadüfen görülen bir çocuk, belleğini tazeleyerek şairin çocukluk yıllarına dönmesine neden olur:

*"Bir küçük çocuk
Yıllarca öncem
Korkar mı gitsem yanına
Çocuk sen bensin desem."*

(Heraklit'in Suları)

19 Bile / Yazdı, 103.

20 Behçet Necatigil; Düzyazular II, 86.

"Yumulu avucunda bir korku: düşer para..
 Az ekmek, bir tutam çay, sonra bir şişe
 Yakacak ispirto şişede parmak kadar
 Ve çok yaşlı bakkal, sabah, kenar mahalle.
 Annesinin her halde bir gaz ocağında
 Kaynatıvereceği.. ve katıksız ekmek..
 İçecek sevinerek okula yetiyecek
 Biraz çay soğuklarda.. ne kadar acı şu dünya.
 Bir zamanı yeniler, bir gün o da bize benzer
 Kalır uzaklarda o dertli anne.
 Neden bazı şeyleri pek çabuk unuturuz
 Çünkü apartmanlar o evlerin yerinde."

(Çay)

Şiirin son dörtlüğünde geçtiği gibi eski evlerin yerini artık apartmanlar almış; geçmişini hatırlatacak unsurlardan biri olan mekânlar birer birer yok olmaya başlamıştır. Çevredeki bu hızlı değişim şairin dikkatinden kaçmamıştır. *Değişen Dünya* adlı şiirinde bu duygularını şöyle ifade eder:

"Çocukluğumun geçtiği sokakta
 Biraz dolaşayım dedim
 Şimdi oturduğum yerden uzakta
 Öyle bir hüznün çöktü ki içime
 Ne bileyim
 Ağlıyasım geldi kendi kendime."

Bilinçdışındaki anıların bilinç düzeyine çıkmasında mekân/ların da önemi büyüktür. Gaston Bachelard, çocukluğun geçtiği ev hakkında konuşmanın kişiyi "bir düş kurmanın eşiğine bıraktığını, bu sayede geçmişini elimizde tutabileceğimizi" ancak tüm bunları şairlerin dile getirebildiklerini söyler:

"... Çocukluğumun evi hakkında söylemem gereken şeylerin tümü, beni düşçülük konumuna geçirmeye, beni, geçmişimde *dinleneceğim* düş kurmanın eşiğine bırakmaya yetecek şeylerdir ancak. (...) Çocukluğumuzun, içimizde canlı ve şiirsel olarak yararlı kalması, olgular düzleminde değil, düş kurma düzleminde gerçekleşmiştir. Bu sürekli çocukluk sayesinde, geçmişin şiirini elimizde

tutarız. (...) Anıların en aşırı inceliğe ulaştığı bu yerde, incelmış ruhlara ait belgeleri yalnızca şairlerden bekleyebiliriz."²¹

Gaston Bachelard ayrıca, eski evler ve onlarla ilgili anıların kişiyi "devinimsiz çocukluk ülkesine" götürdüğünü söylemektedir:

"... Düşler aracılığıyla yaşamımızda yer alan farklı yuvalar birbirinin içine girer ve geçmiş günlerin hazinelerini korur. Yeni evimizde aklımıza eski evlerimizin anıları geldiğinde, devinimsiz çocukluğumuzun ülkesine, çok çok eski olan gibi devinimsiz o ülkeye gideriz. Saptamaları yaşarız, mutluluk saptamalarını. Saklanmış anıları yeniden yaşayarak kendimizi avuturuz. Kapalı bir mekânın anıları saklaması, koruması, bu arada bu anıların imge değerlerinin de teslim edilmesi gerekir."²²

Ancak, Necatigil için çocukluğa ilişkin anılara ulaşip onları şiirlerde yeniden yaşamak ve yaşatmak, onlardan özlemle söz etmek, başka şairlerde olduğu kadar kolay değildir. Mutlu sonla biten bir çocuk masalına yapılan gönderme dolayımında, kendi çocukluğunu hem masal kahramanlarıyla, hem de onların sayesinde çocukluklarından 'cennet ülke' diye söz eden başka şairlerle karşılaştırma olanağı bulur:

*"Benim de arkamda
Renkli taşlar olsaydı
Çocukluğuma giden yolu
Bulmam kolay olurdu."*

(Ekmek Kırıntıları)

Peki, nasıl geçmiştir Necatigil'in çocukluğu? Şiirlerine bakıldığında Necatigil'in I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarına rastlayan çocukluk yıllarının oldukça sıkıntılı ve acı geçtiği görülür:

*"Yaşlıyım yorgunum ama göstermiyorum
Doğdum Cihan Harbi çocukluğum
Kıtlıklar ölümler başka savaşlar
Bitkinim ama göstermiyorum."*

(1960 (28 Nisan-27 Mayıs))

21 Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, Kesit Yayınları, İstanbul 1996, s. 41, 44, 83.

22 A.g.e., s. 34-35.

"Çocukluğumdan bugüne
 Bir tipiye tutuldum
 Kuzey buz denizlerinde
 Saplanıp kalmış bir gemi." (Dalila)

"Okunmuş toprak
 Çocukluğumun resmi
 Sargıdan görülmüyor
 Boynumda köstebek izleri." (Bir Albümden Resimler)

"İki de sessizlikse bir şeyler olmalı.
 Sargılardan sızan irin sargılar
 Çocukluğun sağlık raporlarında --
 Gelir bütün korkular sargılardan" (Otel)

Veya, Vantuz başlıklı şiirde:
 "Sirtıma çektikleri şişeler
 İyi etmek için beni
 Sülükten beter
 Kuruttu kanımı"

Çocuklukta yaşanan tüm bu kötü günler geride kalmıştır; ama izleri, anılarda ve bedende, tendedir:

"Ben bir sürü hastalık çektim de gördüm de
 Kimse diyemez ki özenmiş yazıyor
 Hem ben ne yazdımsa ağırlığı altında
 Ezildim de yazdım
 Kimse diyemez ki özenmiş yazıyor.
 Doğdum dünya harbi, birinci dünya harbi
 Çocukluğum veremli inek sütleri
 Boynumda kollarımda oyuk lenfa bezleri
 Hastane koridoru, beklemek, küvet, irin
 Acısını ancak bir ben bilirim.
 Derin izleri derimde utanacak değilim." (Kısık)

Çocukluğunda geçirdiği bu hastalık, şairin sadece bedeninde değil ru-
 hunda da 'derin izler' bırakmış olmalıdır. Yoksa yetişkinlikte şiirine bu şekilde

yansıyamazdı. Bu nedenle, şair her ne kadar artık utanmadığını söylerse de, çocukluğunda bu yaralardan çok utandığını, hatta yaşlıları arasında belki alay konusu olduğunu bile düşünebiliriz. Ama, geçmişte kalan bu hastalıklar için üzülmenin artık bir anlamı yoktur:

*"Bir hastalık öldürücü değilse
İlerlemiş yaşlara çekebilirsiniz
Çocukluğum, gençliğim, hastalıklar
Bu durumda hayıflanmak
Yersiz."*

(Bir hastalık öldürücü değilse)

Şair, yıllar sonra kendi çocuklarıyla mutlu olduğu anlarda dahi bu "karanlık ve paslı" diye nitelediği çocukluğunu anımsayacaktır:

*"Bizim çocukluğumuz
Karanlık, paslı..
Sen güneşlerde yaşa
Altın saçlı!"*

(Mavi Işık)

Savaş, kıtlık yıllarında yaşanan hastalıklı, acı dolu çocukluk günleri de acaba daha sonra "cennet ülke" gibi aranmaya değer mi? Bu soruyu *Ekmek Kırıntıları* adlı şiirinde şöyle dile getiriyor Necatigil:

*"Ya canından bezmiş kaçıp
Sığınmışsanız bir ormana,
Acaba o zaman da
Çocukluğunuzu arar mısınız?"*

"Beşer, nisyân ile malûldür" derler ama belki unutmak, insanoğluna bahşedilmiş en büyük tanrısal nimetlerden biridir. Unutma olmasaydı, insanoğlu yaşama ve dünyaya katlanamazdı. Aradan yıllar geçtiğinde yaşanan acılar anılara dönüşür, ayrıntılar unutulur; kötü yanları bile törpülenir. Artık, yaşananlarla ilgili anılardan fragmanter, parça parça anımsamalar kalır geriye. Belki de şairin dediği gibi belli bir zamandan sonra "yaşamak yalnız anımsadır" artık:

*"Koca Hades, yaman unutturucu!
Sana neler borçluyuz!"*

Sen çekiyorsun belleğimizden kötü anıları, acıları
Gece yaraları birden uyanıp hatırlasak da
Gün ışığında bulamazsın onları!
Şimdi ben örneğin bir köye gitmişim
En acı çocukluk anılarımın yaşadığı
Gün ışıklarında rahattım
Gece yineledim bütün acıları!
Ki bizim yaşamamız yalnız anımsamadır
Hele yıllar geçince!" (Yaşlıların büyük bencilliklerini)

Aslında, mitolojideki asıl unutturucu Lethe'dir ama yine de buna 'Hades' neden olmaktadır. Hangisi olursa olsun, unutmak bazan 'çocuklarını acılardan uzak tutmaya çalışan bir anne' gibidir:

"Çıt yok bellekte
Acı anıları ilerlere kaçırmıştır
Çocuklarını kurtaran bir anne gibi." (Çıt yok bellekte)

III. Sanatsal Yaratımı Besleyen Çocuklukla İlgili Diğer Faktörler

Buraya kadar çocukluk döneminin algıların ve kişiliğin oluşumunda oynadığı role, dikkat çekip bunların anılar ve anımsamalar yoluyla nasıl bilinç düzeyine çıktığını, sanatçının bu anıları, kültürel birikimiyle nasıl yoğurup sanata çevirdiğini göstermeye çalıştık. Ancak, bunlar, sanatçıları 'yitik cennet' diye niteledikleri bu cazip döneme niçin yöneldiklerini açıklamada yetersiz kalabilir. Sanatsal yaratımda çocukluk döneminin oynadığı rolü daha iyi anlayabilmek ve sanatsal yaratımı besleyen çocuklukla ilgili diğer psikolojik faktörleri de göz ardı etmemek gerekir. Bunları, anne, ninni, masal, uyku, rüya ve oyun olarak kabaca sınıflandırabiliriz.

1. Anne kaybı

Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal üzerine yapmış olduğu bir değerlendirmede çocuklukta yaşanan bir anne ölümünü "daima üzerinde durulacak bir vâkıa" olarak niteler ve sanatsal değerlendirmelerde anne kaybının önemini şöyle vurgular:

"Bütün bunları söylemekten maksudumuz, Yahya Kemal'i behemehal bir Oedipe kompleksinin, dolayısıyla patolojik psikolojinin çerçevesine sokmak değildir. Bu ikisinin ayrı ayrı şeyler olduğu bir tarafa bırakılsın, gerek Bachelard'ın fenomenolojik psikanalizi, gerek klâsik psikanaliz metodlarının sanat eserlerine tatbiki Prof. Baudouin'in çalışmaları, sanatkârda muayyen psikolojik başlangıçları meydana çıkarmaktan başka bir şey yapmazlar. Kaldı ki bir ölüm, hele *çocukluk yaşlarında bir anne ölümü daima üzerinde durulacak bir vâkiadır.*"²³ Tanpınar, değerlendirmesinin devamında ise Yahya Kemal'in annesini yitirdiğinde on bir yaşında olduğu ve bunun da sanatsal yaratım açısından büyük regresyonlara yol açmaması gerektiğini söyler:

"Madem ki bu vâkıayı işaret ettik, siyah melek bu karşılaşmanın on bir yaş gibi büyük regresyonlara imkân vermeyecek bir çağda olduğunu da söyliyelim."²⁴

Coğrafya ve istatistikte de kullanılan ve "geri çekilme", "dönüş" anlamına gelen regresyon, psikolojide ise "geçmişe, özellikle çocukluğa dönüş" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda psikolojik bir hastalığın da adı olan regresyon, sanat psikolojisi bağlamında çocukluğa dönüş arzusu olarak kullanılmaktadır. Doğaya, anneye dönüş arzusu da regresyon denilen bu psikolojik eğilimden kaynaklanmaktadır.²⁵

Tanpınar'ın değerlendirmesini dikkate alacak olursak, on bir yaşında yaşanan bir anne kaybı, ileride büyük regresyonlara neden olmayabilir ama iki yaşında yaşandığında sanatçıda büyük regresyonlara neden olacağı açıktır. Yani, öksüzlük, yetişkinlik döneminde de sanatçının peşini bırakmayacaktır. Necatigil'in şiirlerinde gördüğümüz anne veya çocukluk motifleri bu regresyon denilen gerileme eğiliminin bir sonucudur:

23 A. Hamdi Tanpınar; *Yahya Kemal*, 2. bs., Dergâh, İstanbul 1982, s. 187-188.

24 a.g.e., s. 188.

25 Mehmet Kaplan, "Otuz Beş Yaş Şiiri"ni değerlendirirken Cahit Sıtkı Tarancı' da da bu eğilimin görüldüğünü söyler: "Toplumla, dinle yahut kendi dar benliklerini aşan kıymetlerle münasebet kuramayan insanlar ekseriya tabiata giderler. Bu çocukluğa ve anneye dönüş arzusunun değişik şeklidir. Haşim, küçük yaşlarında kaybettiği annesini çöl gecelerinin yaldızlı gökyüzünde arar. Psikanalistlerin 'regression' adını verdikleri bu temayüle Cahit Sıtkı'da da rastlıyoruz." Bkz. *Şiir Tahlilleri II*, 3.bs., Dergâh, İstanbul 1980, s. 113.

*"Bir yerde her şey Pompei'nin son günleri --
Nasıl dökülmüşse lav öyleyiz üstümüze,
Bir elbise mi ki çıkar at eskileri.
Epeyce de uzaklarda -- geriler
Düşünür: kim bunlar, geldiler, aldılar
Eski benim çul giysilerimi
Gene çul giydirdiler.
Uyumak uzun bir süre, serdikleri döşekte
Çok başka görünmüştü --
Oysa hep aynı şilte.
Bir zaman belki güzel, değişen bir model --
Yeniler derken eski vitrinleri, çocukluk..
Ne kadar çevirseler yüzünü
Geriler" (Yatak)*

Mask, Maske adlı şiirdeki 'beton'un yerini burada 'lav' almıştır. Ayrıca, bu şiirde iki kez geçen "geriler" kelimesini hem geçmiş, hem de regresyon olarak almak mümkündür. Çünkü, Necatigil, anlam çoğaltmalarını sever ve buna imkan veren tevriye gibi sanatları şiirlerinde çok kullanır.²⁶

Annesinin ölümünden sonra Necatigil, anneannesinin yanında büyür. Babası yeniden evlenir ve kayınpederinin evine yerleşince üç yaşındaki küçük Behçet, "anneannesinin eviyle, üvey annesinin evi arasında gidip gelecektir."²⁷ Öksüzlüğün yanısıra iki ev arasında sıkışıp kalma şairin benliğinde çocukluktan gelen bir 'korku'ya neden olacaktır:

*"Büyükler gidince çocuklar küçükse onlar da ölmeli
Çünkü kendi evlerinden gayrı evler el evleri
Hele o kış ayları korkulu akşam üzerleri..." (Korku)*

Şair, çocuklukta anne ve babadan ayrı kalışı bir başka şiirinde ise şöyle dile getirir:

26 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Kaplan; "Behçet Necatigil'in Şiirlerinde Cinaz, Tevriye ve İstihdam Sanatları", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh, İst.-1987, s. 433-441.

27 Çetin, a.g.e., 4.

"Çocuk anasız kaldı mı
İş işten geçmiş ola."

(Uykusuz Gecede Dörtlükler)

Yine:

"Kaynaşır birbirine gün olur zamanlar;
Geçmiş, gelecek birleşir tek kesitte.
Sanki ilk kez yaşarız yaşanmış dünlerde
Ya da başlar ansızın tâ ilerde olacak.
Çağırır gerilerden bir değişim ilk aşkı:
İşte yine o sıtma.
Çok sonraki yılları, oysa daha bir çocuk,
Duyar beri yanda bütünü doymuşluğunca."

Zaman Kayması adlı bu şiirde geçen 'ilk aşk' büyük ihtimalle şairin annesini imlemektedir. "Hazinem", "hasretim" dediği ve tamamı annesine ayrılan tek şiir ise, kitaplarına girmemiş olan *Cuma Günleri*'dir:

"Cumaları, dâim, ikindiden sonra
Bekler ölüleri dörtgözle pencerem.
Onlar, ölülerim dediklerim de kim:
Uzak akrabalar ve **hasretim annem**.
Ekseri yalnızdır cama vuruşunda
Kalkıp mezarından gelen o **hazinem**.
Çocukluğumun iklimini taşıyan Yâsin
Mübarek ruhunu bulur mu bilmem.
Uzaklaşan kanât sesleriyle veda,
Başlar yeniden bir hafta süren matem.
Belki de **annemin gözündeki yaşdır**
İnce ve belirsiz, gözüme dolan nem."

Çok küçük yaşta kaybedilmiş bir annenin yerini anneanne ne kadar tutabilir? Bunu bilemeyiz ama yıllar sonra modern yaşamın bir cilvesi, bir elektrik kesintisi de şairi, çocukluğuyla yaşadığı günleri mukayeseye zorlar. Burada hatırlanan ise artık anne değil, savaş ve sonrası yılların ekonomik zorlukları altında torununu büyötmek zorunda kalan bir büyükannedir:

"Değişmedi
Çocukken de --
Emektar mum
Şimdi elektrik kesilmelerinde.

.....
Semt semt, belli günlerde
İyi ki hâlâ sergiler --
Ucuzluk arıyorum
Ninemın pazarlarında." (Bir İstanbullunun Not Defterinden I)

2. Ninni, masal, uyku, rüya

Çocuklar, karanlıktan korkarlar. Bu, çocukluğun yukarıda da sözü edilen insanlığın bilinmeyen geçmişiyile olan ilişkisini kanıtlar. Aslında, her insan karanlıktan korkar; yetişkinlik dönemine gelince bu korku kontrol altına alınır ama karanlık bir odaya yetişkin bir birey olarak bile girmekteki tereddütümüz bu korkunun tamamen silinemediğinin göstergesidir.

Bebeklik döneminde gece ile gündüzün farkında olmayan çocuk, büyüdükçe bunun ayırıcısına varır. Gece, karanlık olması bakımından bütün çocuklarda bir korku ve tedirginliğe yol açar. Çocuğun bu dönemde en çok güven duyduğu kişi annesidir ve özellikle uykudan önce annesini yanında görmek istemesinin nedeni budur. Uykuya dalmadan, annelerin söyledikleri ninni ve masallar ise çocuğun uykuya bir hazırlığıdır. Ninni ve masal, çocuktaki korku, kaygı, tedirginliği giderir ve huzur içinde uyumasını sağlar. Bu nedenle, "çocuğun uykusunun bekçisi annesidir".²⁸

Kininlerle başlıklı şiirinde Necatigil, çocukluğunda ninniden mahrum kaldığını dizelerine şöyle aktarıyor:

"Az daha büyümek her halde yoktu
Yoktu çocukluğumda bana ninni söyleyen,
Ben kendim söyledim dokunmasalardı

28 "Sigmund Freud, düşü 'uykunun bekçisi' olarak tanımlamıştır. Bu tanımu daha çok erişkin düşleri için geçerli olarak kabul edebiliriz. Çünkü bilindiği gibi çocuğun uykusunun bekçisi annesidir. (...) Uykuya dalmadan önce annesi yanında olmalıdır, onun sesini duymak ister. Masalların, ninnilerin işlevi budur." Talat Parman, "Ergenlik Bir Düş Zamanı Ergenlik ve Gecenin Keşfi", *Psikanaliz Yazıları I*, Sonbahar 2000, s. 47.

*Kininlerle.
Eli ermez, bir küçük kaçıştı bu
Tuttular daha ilk adımında.
Kan bile değildi o güçsüz.
Ninnisiz inler kininlerle."*

Çocuklukta ninnisiz yatılan korku ve tedirginlikle dolu uykular ise, Necatigil'in şiirine şöyle yansır:

*"Daldığı geçici uykulardan uyanır
Katil ruh hastası saralı
Uzak memelerden sızar bir kirli damla
Çeker görmediği yüzlerin günahını
Bir zavallı çocukluğunda daha."* (Kan)

Bu yüzden, şair mutlu bir çocuğun uykusunda (veya uyanırken) masumca gülümseme nedenlerini veya korkularının farkındadır:

*"Uykusunda, uyanık, seyredilen bir çocuk
Gülümser masum.
Yıllar sonra bileceği yakınlığı o yaşta,
Anne baba arasında adlandıramadığı
Bakışları, ilgiyi şimdiden anlar da
Gülümser
Bilirim." (Gülüşleri)
"Daha hiç kaybı yokken
Şimdi korkar, yadırgar çok
Yirmisinde mi erken, otuzunda belki.
Şimdi ağlar, korkar çok
Çünkü yeni
Şimdi ister, hep ister, hep
Bilmez ki!*

.....
*Kırkı dolsa düzeler uykuları
Kaderine razı
Uyuşuk, bitkin başlarsa kırk
Yüksek ateşlerde anlar bazı."*

(Kırk)

Masala gelince: Masalı 'düşünen imge' olarak niteleyen Gaston Bachelard, masal dünyasının insan varlığına büyük bir dinamizm aktardığını söyler:

"... Masal düşünen imgedir. Olağanüstü imgeleri, tutarlılıkları olabilirmiş gibi bir araya getirme eğilimindedir. Masal böylelikle, ilksel bir imge düşüncesini, ondan türeyen bir imgeler bütününe taşır. Arada kurulan bağ o kadar kolay, akıl yürütme o kadar akıcıdır ki, kısa süre sonra masalın tohumunun nerede olduğunu bilemeyiz. (...) Masal bizi, karşılaşılan zorlukların içine 'kaymaya' çağırır."²⁹

Bachelard'ın şiirsel yaklaşımını göz ardı etsek bile masalın, çocuğun hayal gücünü besleyen en önemli kaynaklardan biri olduğunu biliyoruz. Masalların, ayrıca çocuklar üzerinde eğitici ve öğretici rolünün olduğu da bir gerçektir. Ancak, bizi burada asıl ilgilendiren nokta, masalın ninni gibi uykuya hazırlık olarak çocuğun korkularını gidermedeki rolüdür. *Yıldızlarda Uyku* adlı şiirde 'şehre çöken' karanlığın, anlattığı masalla çocuğun korkularını nasıl giderdiğini ve mutlu olan çocuğun daldığı uykusunda nasıl gülümsediğini şair şöyle dile getirilir:

*"Şehre çöken karanlık
Her gece baş ucunda,
Yalnız korkan çocuğa
Masallar anlatırdı.
O gece garip bir şey oldu:
Karanlık uzandı göğe,
Gökten bir yıldız aldı,
Odaya getirdi.
Boşlukta dönen yıldız
Işık ışık bölündü,
Renkli maytaplar gibi
Çocuğun üstüne döküldü.
Çocuk hemen uyudu,
Uykusunda güldü."*

(Yıldızlarda Uyku)

Bu şiirde yemekten sonra çocuğu yatıran anne yerine karanlığın çocuğa masal anlatması da ilgi çekicidir. Zira, masalı anlatması gereken kişi annedir. Korkutucu olan karanlıkla annenin yer değiştirmesi, masalın önemini kavramayan ve sadece çocuğunu uyutmaya çalışan anneyle, kaybedilmiş anne arasında bir fark görülmediğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Ekmek Kırıntıları adlı şiirde de Batılı bir masala, Grimm Kardeşler'in Haensel ve Gratel'ine gönderme vardır. Bilindiği gibi masalda, kıtlıkta üvey annelerinin önerisiyle geceleyin ormana bırakılan çocuklar, ilkin mehtapta parlak çakıl taşlarına bakarak geri dönerler; ancak, ikincisinde taş yerine bıraktıkları ekmek kırıntılarını kuşlar yediği için dönüşte bir cadının eline düşerler ama kendilerini yemek isteyen cadıyı küçük bir aldatmacayla fırına atıp onun hazineleriyle evlerine dönerler. Evlerine döndüklerinde üvey annenin de öldüğünü görürler. Daha sonra iki kardeş babalarıyla mutlu bir şekilde yaşarlar.³⁰

Bunların dışında, Necatigil'in şiirlerinde görülen diğer masal motifleri de bu bağlamda anılabilir ama bu yazının sınırları çocuk ve çocuklukla sınırlı olduğu için bu motiflerin yer aldığı şiirler yerine şairin bu konuda Tahir Alangu ile yaptığı söyleşiden bazı anekdotlar vermekle yetiniyoruz.

Tahir Alangu, Necatigil ile yaptığı söyleşisinde şairin masala yönelişini

"‘çocukluk dünyası ve masal cenneti’ne sığınma ve kaçma özlemi" olarak değerlendirerek **Eski Toprak**'tan sonra masal motiflerinin onun şiirlerinde azaldığını söyler. Alangu'ya göre, Necatigil'in masal ve masal motiflerine yer veren önceki şiirleri "çocukluk cennetinin özlemi"dir ve masalların onun "yaşam savaşında savunma ve sığınma yerleri olarak büyük değeri vardır."³¹

Necatigil, *Arada* adlı şiir kitabındaki *Birey*, *Kırk* ve *Yaş* şiirlerinin de masaldan kaynaklandığını söylerse de Alangu'nun onun şiirlerindeki masala yönelişin köklerinin başka şairlere öykünmeden mi yoksa zorlamalardan mı kaynaklandığı şeklindeki sorusuna şöyle yanıt verir:

30 Çetin, a.g.e., 254.

31 Behçet Necatigil, *Düzyazılar II*, 54-55.

"- Hâşâ. Bu, bizim temayülümüz! **Karanlık çocukluk yıllarına** gider bir ucu. Ben iki ev arasında büyüdüm. Anneannemin birinci evi, babamın ikinci evi. İlk anamı iki yaşında kaybettim. Anneannem beni masallarla büyüttü. Ben 'Üç Turunçlar'ı, 'Billûr Köşk'leri, 'Muradına Ermeyen Dilber'leri hep ninemden dinledim. Ben farkında olmadan masallar içime sinmiş."³²

Alangu'nun masalın onun şiirinde "çocukluk dünyasındaki cennete bir kaçıışı mı ifade ettiği" yolundaki sorusunu ise Necatigil, masalı kendi yaşantılarıyla koşutluğundan ve alegori yoluyla insanlığın ilk çağlarından bugüne kadar insanlığın değişmeyen "korku ve tedirginlikleri"ni yansıttığını söyleyerek yanıtlar.³³

Alangu, anneannesinden dinlediği masallar içinde "Üç Turunçlar" adlı masala "saplanıp kalışının" ailevi, dramatik yanı olup olmadığını sorar ama kendi yaşantısından söz etmekten hoşlanmayan şair, bu masalın kendi üzerindeki etkisini zeki bir manevrayla Alangu'ya yorumlatır:

"Sen bu masalda, erken ölen anacığının, onu yüreği yanarak ve yadigârına bakarak ansıyan ninenin mazlum şikâyetini elbette sezmiştin. Hâlâ da o eski sesler, içinde çınlayıp duruyor. Bu şiirle, radyo oyunu ile bize aktarıırken, aynı yönden yorumluyorsun. Sanatçının kendi yaşantısına bağlı bir yorumlayış, seni her zaman tedirgin eden yöntemin bir gerçeği var, bu sık sık hatırla!"³⁴

Behçet Necatigil'in, anlatım olanakları sunması bakımından masala yönelmesini, hem şiir tekniği olarak, hem de kendi çocukluk dönemi yaşantılarının şiir aracılığıyla bilinç düzeyine çıkması olarak da rahatlıkla yorumlayabiliriz.

Necatigil'in çocuk rüyası veya kendi çocukluğuyla ilgili saptayabildiğimiz tek şiiri *Yakarış*'tır. Bu şiir, yine şairin kendi yaşamından izler taşıyan bir şiirdir. Necatigil'in, uykudan önce kendisine ninni söyleyen masal anlatan bir annesi yoktur. Bu eksikliği yukarıda söylendiği gibi anneanesi gidermeye çalışır. Küçük yaşlarda kaybedilmiş anneyi görebilmek ise ancak rüyalarda

32 a.e., 58-59.

33 a.e., 60.

34 a.e., 61-62.

mümkündür. Çocukların duaları kabul olur diye büyük ihtimalle anneanesi tarafından avutulan şair, çocukluğunda bu tavsiyeye uyararak rüyasında annesini görebilmektedir. Şimdi ise, ne pazardan alışveriş yaparken hatırladığı anneanesi vardır, ne de rüyalarda görmekle yetindiği avunduğu anne hayali. Çocuklukta masumiyetle edilen dualar, yetişkinlikte sanki kabul görmemektedir:

*"Allahım, çocukluğumda olurdu her ne dersem:
Annem rüyalarım gelirdi mezarından,
Ninem Çarşamba pazarından
Haftalık erzak alırdı."*

3. Oyun ve çocukluk

Nurdan Gürbilek, Oğuz Atay bağlamında sanatçıların çocukluk dünyasını tercih nedenleri 'romantik kaynaklı bakış' olarak niteleyerek şunları söyler:

"Romantizm kaynaklı bakış, çocukluğun, gerçeklerin ve aklın dünyasına karşı düş dünyasında kalabilmek olduğunu söyler bize. O zaman oyun, bu dünyanın dışında durmanın, yetişkinlerin dünyasına karşı durmanın ifadesi olarak görünür. Oğuz Atay da, bu tür bir Romantizm'e yabancı değildir. Özellikle *Günlük*'te, birçok düşüncesini Romantizm'in ikilikleri içinde ifade eder; akla karşı duyguyu, gelişmişliğe karşı saflığı, topluma karşı 'birey'i, resmiyete karşı oyunbazlığı, yetişkinliğe karşı çocukluğu, Batı'ya karşı Doğu'yu tercih ya da yakın yakın bulur gibidir."³⁵

Romantik kaynaklı bakışı başka bir inceleme konusuna bırakacak olursak sadece çocukluğa dönüşün veya yönelişin "gerçeklerin dünyasına karşı düş, oyun dünyasında kalabilme" yolundaki Nurdan Gürbilek'in bu sözlerinin, Behçet Necatigil'in şiir dünyası içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Gerek teknik ve şekil, gerekse tem ve motiflerin seçiminde; edebi sanatlardan anlam çoğaltmalarına kadar bu oyun motifini de onun şiirlerinde görebilmek mümkündür. Örneğin, *Kaçaklar* adlı şiirinin son dördülüğünde şair bu kaçışı şöyle dile getiriyor:

*"Bölün bölün kaç parça, evleri düşün
Dayanılmaz özlem uzaklara."*

Önlenez korku: Ölüleri düşün!
 Sonra bu kafayla yürüttüğün işin!
 Saçlarda akları nasıl saklamalı
 Sığınmaya yağmurda saçak
 Ko üst üste tabakları
 Kolay gider, tek tek başına!
 Ben şimdi yakındaki arsada
 (Siz de gelin, üç beş adım)
Yaşıtım çocuklarla
Bilye oynuyorum."

Yine, *Küskün Yolcunun Türküsü* adlı şiirinde de bir motif olarak bir çocuk oyunundan yararlanır:

"Uzun yürümelerden
 Sonra bitkin düşerek --
 Bu bir çocuk oyunu:
 Ben seni çektim çekerek."

Camgöz başlıklı şiirinde ise Necatigil, daha da zor olana yönelir. Çocuk gözüyle bakar ve dünyadaki olup biten her şeyi 'oyun' olarak niteler:

"Ben sana bir çocuk gözüyle de bakıyorum
 Dünya nedir daha bilmiyorum oyunlarda
 Bir oğlan çıktı yoluma elinde tebeşir
 Çizdi bir kör adam resmi duvara
 Göz diye tutturmuştu adam
 Resimlerde görmek ister dünyayı
 Bende göz çok, dedim, nasıl olsa!
 İyimser gözlerimden ikisini
 Verdim kör adama."

Oyun, genellikle çocukların zihin gelişiminde önemli rol oynadığı gibi onları yetişkinliğe hazırlaması ve ileriki yaşamlarının modeli olması bakımından da önemlidir. Oyun bu bakımdan çocuklar için gayet ciddi bir iştir. Şair, *Durak* adlı şiirinde bu duyguyu ve kendi düşüncelerini dizelerine şöyle aktarır:

*"Trencilik oyunu çocukların
Seslenir biri istasyonları
Sonra güler sahi sanıyorlar
Bilmiyor muyum."
(Durak)*

Yine, *Evcik* şiiri şairin kızı Ayşe'nin oyunundan adını almıştır. Bu şiirde hem çocukluğun masumiyeti ve zamanı hiçe sayışı, hem de kızı Ayşe'den hareketle dünyadaki bütün çocuklar düşünülür ve onların hayallerinin, modelledikleri oyunların ileride gerçekleşip gerçekleşmeyeceği dile getirilir:

*"Ayşem, gibi dünyada,
Ayşeler dolu.
Hepsi "evcik" oynar
Ötedenberi.
Ayşeler büyür,
Günün birinde
Oyun-ev'leri
Sahici olur.
Ama hepsinin mi
Hepsinin değil.
Ayşelerin kimisi
Yuvadan, evden yoksul
Sert rüzgârlar önünde
Güz yaprakları gibi
Boşluklara savrulur."*

Bu şiir, aynı zamanda çocuğun dünyasından hareketle, yoksulluk ve acı çeken çocukları düşünen / düşündüren bir şiir olarak Tevfik Fikret'in oğlu için yazdığı *Haluk'un Bayramı* adlı şiirini hatırlatır.

Bir öğretmen olan Necatigil, başka şiirlerinde de Tevfik Fikret'e göndermede bulunmuştur. Örneğin, *Tahta Kürsü ve Çocuklar* adlı şiirinde:

*"Üçüncü derste tahtaya
Bir öğrenci kalktı fakir
Yaz dedi öğretmen yazdı:
'Hayata neş'e güneştir,*

*Melâl içinde beşer
Çürür bizim gibi."*

"Tahta şairin halini, yoksulluk ve üzüntüler elinde çürüten bir çocuğa" benzetir. Ancak, her çocuk böyle yoksul ve ezik değildir elbet. Daha sonra sınıfa "haylaz" bir çocuk girer ve tahtadaki dizelerin üstünü çizerek "yuha!" yazar. İşte o zaman bütün büyü bozulur, "tahtanın nuru da kendisi de çizgiler altında kaybolur".

Sanatsal yaratımla çocukluk arasında bağıntı üzerinde duran psikologlardan bazıları edebiyatın da temelleri çocuklukta atılmış bir tür oyun olduğu görüşündedirler.³⁶ Çocuklukta oyunların, yetişkinlikte yaratıcı kişiliğe dönüşme olasılığı her zaman vardır ama bunda çocuktaki yeteneği besleyecek ve ona birikim kazandıracak çevresel faktörlerin rolü de yadsınamaz.

Sanatsal yaratımın ötesinde, çocukluk yaşamında çeşitli nedenlerle oyundan mahrum kalanların, yaratıcı yeteneklerinin kısıtlandığı ve yetişkinlikte herhangi bir atılım gerçekleştiremedikleri de bilinen bir gerçektir. Necatigil'in tüm bunları gözeterek yazdığını söylemek zorlama olur ama onun şiirlerinde çalışan çocuk motifine bu açıdan da yaklaşılmasında yarar vardır. Bu şiirler, çalışan çocukları göz ardı etmeyen duyarlı bir bakışın ürünüdürler:

Örneğin, *Evler* başlıklı şiirde çalışmak zorunda kalan çocukların evlerine yaptıkları küçücük katkıdan söz edilir:

*"Küçükler, büyük adam yerine evlerin kiminde:
Çocukları işe koştur kalabalık aileler.
Okul çağlarının kadersiz yavruları,
Ufacık avuçlardan akşamları akan ter
Tuz yerine geçti evlerin yemeğinde"*

Veya, *Uykusuz Gecede Dörtlükler* başlıklı şiirde çocukları gelecekte bekleyen acımasız yaşam koşulları şöyle dile getirilir:

*"Bir kız, barlara büyüyor,
Şu anda duymakta erkeği.
Beyaz göğsünde kirli
Evinin ekmeği."*

Yine gözleme dayalı ve tematik açıdan birbirinin devamı niteliğinde olan *Keyif* ve *Orhan Kemal* başlıklı şiirlerde de içkili lokantalarda satıcılık yapan çocuklar vardır. *Keyif* te duygularının yoğunluğunu şöyle dizelere döker:

"Sen küçük kız, ver bir gazete
Hangisi olursa olsun!
Öperdim ellerini kötüye çekilmese,
Çocukluğunu satıyorsun."

Büyük ihtimalle tahkiyeye / narration'a dayalı olduğu için kitaplarına almadığı *Orhan Kemal* adlı şiirinde ise gece vakti karamela satan çocuklarla alay eden iki yeniyetme delikanlı arasındaki konuşmaların şair üzerinde bıraktığı acıma dolu etkiler aktarılır:

"Bir zamanlar gittiğimiz bir yerd,
Otuz sene önce,
'Keyif' diye bir de şiir yazmıştım.
Şimdi orda, şişeler önlerinde
Afili, hovarda, çokluk yeniyetmeler --
Üst kat تنها, ancak beş on müşteri.
Bir kız geldi, karamela uzattı,
'Boş ver!' dedi arkadaşı, beriki aldı,
İki delikanlıydı.
Alan sormaya başladı:
'Kaç yaşındasın, anan baban var mı?'
Ezberlemiş gibi
Kız anlattı.
O gün 27 mayıstı,
'Bil bakalım 27 mayısı!'
İlk'in dördünde kız, bilemedi.
Üç masa beride, plakta ölü bir şarkı,
Issızdı çevre. Oğlan sordu, kız söyledi.
Sıkıldığını görüyordum
Hiç orali değil gibi.
Bir nutuk çekti uzun,
Dünyadan habersiz serseri

*Cıvık gözlerinde parıltılar:
 'Ne işin var senin burda gece vakti?
 Ablan güzel mi? Yok para! Al karamelanı,
 Çek git!' dedi. Duydum hepsini
 Yazmaya Orhan Kemal olacaktı."*

III. Sonuç ve Değerlendirme

Sanatın temelinde yaratıcılık vardır. Sanatsal yaratım, doğuştan gelen yetenekler ve çocukluk döneminde edinilen tüm yaşantı ve deneyimlerin sanata dönüştürülme çabasıdır. Çocukluk dönemindeki algıların ise, sanatçı kimliğinin oluşumunda çok önemli rolü vardır. Endocept de denilen bu algılar; imge, simge, mit, figür ve fantezilere dönüşerek dil ve sözcük aracılığıyla edebiyat alanında hem kendilerini ortaya koyma imkânı bulur, hem de alımlayıcısıyla sanatçı arasında 'yaşantı birliği' kurulmasına zemin oluştururlar.

Bilinçdışında yer eden ve yıllar sonra nedenli-nedensiz anımsamalarla bilinç düzeyine çıkan bu algılar; sanatçının âni bir regresyonla çocukluğuna dönmesine neden olur. Ancak, anımsananlarla geçmişte yaşananlar her zaman aynı değildir; bellekte tutulanlar bazan egonun onardığı, bazan da bütünüyle ilgisiz yaşantılardır ama yine de çocukluk ve çocuklukla ilgili anılar sanatçıları "yitik bir cennet" gibi kendilerine çekerler.

"Tohumları acının çocukluktan başlıyor" diyen Behçet Necatigil'in çocukluğu onun kişiliğinde olduğu gibi şiirlerinde de etkili olmuştur. Bunda, şairin öksüz, yoksun ve acılı geçen çocukluk yıllarının onun sanatçı kimliğini beslediği açıktır. Necatigil'in şiirlerinde çocuk ve çocukluğun izlerini anne (kayı), ninni, masal, rüya ve oyun motifleriyle sürebilmek mümkündür. Bunlara, gece, korku, kaygı ve tedirginliği de ekleyebiliriz.

Anıların genellikle gece uyanması, çocukluktan sonra yetişkinlikte de etkisini sürdüren gecenin, sanatçılar tarafından niçin tercih edildiğini de gösterir. Necatigil gibi çok küçük yaşlarda anne kaybını yaşamış olanlar bu tedirginlik ve kaygıları daha derinden duyarlar.

Ancak, Behçet Necatigil, her bakımdan zor geçen çocukluğunu şiirlerinde asla bir acındırma ve istismar konusu yapmamış; tersine çocukluğundan gelen etkilerle, çocukluk yıllarında yaşadığı acıların yerine koyduğu düşlerini, tıpkı

çocukluktaki gibi bir oyuna dönüştürmesini bilmiştir. Bu oyun, sanattır; edebiyat ve şiidir.

Necatigil, kendisiyle yapılan bir konuşmada, önemini bence hiç kaybetmeyecek "Sanatçının Ruh Sayısı" adlı yazısındaki 'Hikmet Burcu'na bir gönderme yapar ve sanatçının ulaşacağı bu son noktanın, çocukluktan ölüme kadar 'insan'ı her şeyiyle bir bütün olarak kavranmasından geçeceğini söyler:

"...Bir şair, önceki şairlerin maceralarına bigâne kalırsa, ya da ben bu toplamın ancak şu kesitini kabul ederim, bunun üzerine düşeceğim, ben kişiliğimi burda bulacağım derse, bu iş yarım kalır bence. **Çocukluk acılarını** ya da **sevinçlerini** reddetmek, onlar benim şuursuzluk dönemimin mahsülleri, bana ne, ben asıl dâvâma, şu yaşta vardım, yalnız bu tür türküler, savaş türküleri yazacağım derse yanılır. **Çünkü insan bir bütündür.**"³⁷

Onun şiirlerindeki çocuk ve çocukluk ile ilgili unsurlar yukarıda saydığımız motifler dışında çocuklar konusundaki duyarlılığı da çocukluk yaşantılarından kaynaklanır. İnsanı bir bütün olarak gören Necatigil, çocukları asla unutmaz. Gençlik hayallerinden komşuluk, dostluk ilişkilerine; kendi özel sorumluluklarından alışverişlerine; gittiği lokantalarda, cadde ve sokaklardaki gözlem ve dikkatlerine kadar çocuklar onun şiirlerine şefkat, müsamaha ve acıma ile yaklaşılan varlıklar olarak yansır.

Asıl önemlisi, şiirleriyle çocukluk yıllarının, sanatçı imgelemi ve duyarlılığı bakımından ne kadar önemli olduğunu, insanın yılların ardında kalan çocukluk cennetine nasıl döndüğünü göstermiş olmasıdır. Çünkü, bir gün gelir hastalıklar ve yoksunluklar bile aranır:

*"İstenir, özlenir gün olur bir hastalık
Sağlam diye yüklenen hayata kininlerle.
Ah ben bitkin isem işte tam fırsattı
Birazcık uyumak uzak serinlerle."*

(Kininlerle)

"Volt 110, 220

Kaçar mumluk ampuller

İdare lambaları

Çocukluğu geçirdik

Aydınlığın aldığı

Ne kadar mutluyduk"

(Ters Yorum)

Nasıl geçerse geçsin, elimizde bir daha o kadar mutlu olamayacağımız
çocukluktan başka bir şey yoktur:

"Çocukluk, gene ancak çocukluk

Gerçi o da acı / Ama iyi ki var

Yerine hangi mutlu yaşantı?"

(Çağın Tanığı Olmak)